ŽIVÉ ODKAZY

4. SVAZEK, ŘADA 2.

CAMPANELLA

SLUNEČNÍ STÁT

1951

NAKLADATELSTVÍ ROVNOST PRAHA

Z ruského překladu КАМПАНЕЛЛА: ГОРОД СОЛНЦА, Изд. АНСССР, Москва-Ленинград 1947, přeložili a s latinským originálem srovnali Jiřina a dr. Otakar Mohylovi. Předmluvu, životopis a poznámky přeložila z ruštiny Jiřina Růžičková.

Obálku navrhl Zdeněk Rossmann.

OBSAH

V. P. Volgin: Campanellova komunistická utopie 7

F. A. Petrovskij: Campanella. Životopis 15

Campanella: Sluneční stát 25

Vzhled a uspořádání státu 27
Vzhled chrámu na vrcholu 29
Způsob vlády 31
Vládce Moc 31
Vládce Moudrost 31
Názorné obrazy usnadňují učení 31
Vládce Láska 35
Vznik a nutnost nejlepšího státu 35
O obžalobách 37
O šatu, výchově a volbách 38
Zvolení ⊙ 39
Je možné, aby učenci dobře vládli? 40
Společenství života a práce a její rozdělení mezi ženy a muže 42
O stolování 43
O oděvu 44
O plození dětí a výchově rodičů 45
O jménech 49
O odstranění závisti a ctižádostivosti 49
V čem záleží krása žen 50
O barvě šatů 52
Proti pýše 52
Užitečnost obecné práce 52
Úvaha o společenství žen 53
O válečnictví 55
Jak vedou války 57
Tajemství, jak řídí koně nohama 59
O práci 62
O hlídání polí 63
O pohostinství 64
O rolnictví 64
O chovu dobytka 65

O mořeplavectví 66
O životě a potravě celé obce i jednotlivých občanů 66
O potravě 67
O nemocích obyvatel Slunečního státu a jejich léčení 68
O volbě a práci úředníků a ještě jednou, podrobněji o Radě 70
O soudním řízení a soudcích 72
O kněžích, náboženství, obětování a modlitbách 75
O slavnostech 78
O básnících 78
Význam astronomie pro náboženství a občanský život 79
O fysice 82
O metafysice 83
O příčině zla ve světě 85
Poznámky 92
Literatura o Campanellovi 114
Stručná poznámka k českému překladu 115

CAMPANELLOVA KOMUNISTICKÁ UTOPIE

Campanellův „Sluneční stát" zaujímá význačné místo v historii sociálních idejí. Vliv této knihy v XVII. a XVIII. stol. je nesporný. Byla často napodobována a parafrazována. V tom, jak „Sluneční stát" přispěl k rozšíření komunistických myšlenek, musí být postaven vedle „Utopie" Thomase Mora. Srovnáváme-li tato dvě literární díla, musíme ovšem přiznat, že Campanellův dialog stojí nesrovnatelně níže než dialog Morův, a to jak svou literární hodnotou, tak i bohatstvím svého obsahu. Přesto však je to památka historicky velmi významná, památka, která stojí nejen za přečtení, ale i za studium.

Literární forma „Slunečního státu" je celkem primitivní. Campanella přejal formu dialogu od autorů antických a renaissančních, ale nedovedl jí náležitě využít. Nelze zde vlastně mluvit o dialogu, ale o souvislém vypravování v první osobě, v němž jsou podle literární tradice roztroušeny bezobsažné námitky společníka, jež mají své oprávnění, a to ještě ne vždy, jen proto, aby bylo možno přejít k novému thematu vypravování. Nic podstatného do vypravování nepřinášejí a jejich vyloučením by vypravování nic neztratilo. Vypravování samo není originální a je málo zajímavé. Sleduje ustálenou šablonu utopických spisů: cestovatel se dostane do neznámé, nově objevené země a zde se seznamuje s takovými společenskými pořádky, které se mu zdají dokonalými. Tato šablona, vypracovaná již ve starém Řecku (Euémeros, Iambulos a jiní), se v XVI. a XVII. stol. velmi rozšířila a zpopulárněla, když došlo k novým zeměpisným objevům. Proti Morovi nedovedl do ní Campanella vnésti ani jeden nový, živý rys. A konečně i styl vyprávění je suchý, abstraktní, bez jasných obrazů a jasných formulací. Jako literární dílo „Sluneční stát" čtenáře uchvátit nemůže.

Jeho úspěch a jeho vliv byl tedy zřejmě podmíněn jinými jeho kvalitami. Ne literární talent autorův, ale jeho velmi jasně formulované komunistické principy budily zájem o „Sluneční stát" a způsobily jeho značné rozšíření ve všech západoevropských zemích i přes jeho nedokonalou formu. Naprosté odstranění soukromého vlastnictví, všeobecná pracovní povinnost, která je považována za věc cti, společenská organisace výroby a distribuce, pracovní výchova občanů — to je základní komplex Campanellových sociálních idejí. Právě tyto ideje přispěly k tomu, že „Sluneční stát" přežil tři století a nacházel stále čtenáře a ctitele. Je nutné ještě jednou zdůraznit, že k objasnění těchto thesí, s výjimkou pracovní výchovy, přináší Campanella málo konkretního a originálního. Pak tedy nezbývá, než přičíst slávu „Slunečního státu" komunistickým principům. V tomto směru je tato sláva charakterističtější než sláva „Utopie" nebo pozdějších sociálních románů XVII. a XVIII. stol.

Není těžké určit literární vlivy, pod nimiž se zformovaly sociální ideje Campanellovy. Byl bezpochyby dostatečně obeznámen s klasickou literaturou; ač ve „Slunečním státu" nacházíme přímé odkazy jen na Sokrata(!) a Platona, byl okruh Campanellovy četby jistě značně širší. Není náhodné, že jeho zemědělské příručky a příručky pro chov dobytka nesou názvy známých Vergiliových knih „Georgica" a „Bucolicca". Není pravděpodobně náhodná ani shoda v zeměpisném uspořádání a pojmenování mezi utopií Campanellovou a starořeckou utopií Iambulovou, kterou však Campanella znal z Diodora Sicilského, vydávaného nejednou v XV. a XVI. stol. v latinském a italském překladu.[1])

Nejsilnější z těchto antických vlivů byl rozhodně vliv Platonův. Nejnápadnější je v té části Campanellova díla, která je věnována manželským poměrům. Možno říci, že se tu Campanella nejen neodpoutává od Platonových idejí, ale vcelku je prostě opakuje a téměř ničím nedoplňuje Platonovu argumentaci.

[1]) Diodori Siculi Bibliotheca historica, lib. XI, cap. 57—59.

Podle našeho mínění je mnohem podstatnější jiný rys Campanellovy koncepce, sbližující „Sluneční stát" se „Státem" Platonovým. Tento rys je panství duchovní aristokracie v ideální společnosti. V tomto bodu je však mezi Campanellou a Platonem velký a zásadní rozdíl. Campanella nevytváří ve „Slunečním státu" uzavřenou vládnoucí kastu se zvláštním uspořádáním života, se zvláštním systémem výchovy. Jeho společnost je společností lidí, v zásadě si rovných jak politicky tak hospodářsky. Avšak přesto v něm vládne inteligence, spojující v sobě rysy duchovenstva s rysy světského učitelstva. Nejvyšší vládce je nejmoudřejší filosof a nejvyšší kněz zároveň. Soudci a nižší úředníci jsou učitelé a kněží. Vezmeme-li v úvahu, že demokracie lidových shromáždění nevystupuje ve „Slunečním státě" jako reálná vedoucí síla, že nejvyšší vládní orgán de facto sám sebe doplňuje, můžeme charakterisovat politický řád „Slunečního státu" jako zvláštní intelektuálskou oligarchii při formální demokracii.

Rozumí se samo sebou, že ideu „vlády moudrých" přijal Campanella proto, že odpovídala jeho vlastnímu společenskému smýšlení, podmíněnému společenskými poměry jeho doby. Máme-li mluvit o literární tradici, pak není pochyby o tom, že ji přejal od Platona.

Druhá skupina literárních vlivů, které mohou být zaznamenány ve „Slunečním státě", jsou vlivy prvních křesťanských spisovatelů, t. zv. církevních otců. Avšak vliv jejich argumentace je zde cítit mnohem slaběji. I když je Campanella nakloněn vykládat je v komunistickém smyslu a i když je přesvědčen o komunismu prvních křesťanů, přece jako by necítil přesvědčivost a pevnost této opory. Ať tak či tak je pro něho autorita Platonova nesrovnatelně vyšší.

Toto splynutí dvou tradic — antické a raně křesťanské — je typické skoro pro všechny utopisty XVI. — XVIII. stol. Platonův „komunismus" a legenda o zlatém věku na jedné straně a „komunismus" křesťanské občiny na straně druhé, oblíbená argumentace této doby, je jedním z nejzajímavějších případů,

jak ideje, vyrostlé na zcela jiné společenské základně, byly uvědoměle nebo neuvědoměle přizpůsobovány potřebám nové sociální poptávky. Při takovém přizpůsobování se mnoho rysů úplně pomíjí a mnohým rysům je umožňován nový, dříve nepředvídaný rozvoj. Podobně si počíná i Campanella se svými literárními prameny. Nepozoruje nebo alespoň nemluví o třídní struktuře platonské ideální společnosti, o tom, že u Platona zásada „společného majetku" se vztahuje jen na představitele nejvyšší společenské vrstvy, zatím co pracující žijí mimo „komunistický" systém. Právě tak se zmiňuje jen letmo o těch místech v dílech církevních otců, kde se zásadně vyjadřují proti soukromému vlastnictví, ale ihned zase přiznávají jeho praktickou nedotknutelnost; a tyto situace, pro něho nevhodné, Campanella rychle přechází.

Dalo by se očekávat, že z myslitelů, bližších Campanellovi časově, měl na něho vliv Th. Morus, jehož „Utopie" se v XVI. stol. velmi rozšířila; dále Florenťan Doni, spisovatel velmi plodný a v polovině XVI. stol. v Italii dosti známý, který podal v jednom ze svých mnoha děl nárys sociální utopie.

Ale ač se to zdá jakkoli zvláštní, ve „Slunečním státu" nevidíme ani dost málo patrné stopy četby Mora. Všechny nejdůležitější rysy sociální utopie jako je organisace výroby a distribuce, státní správa, manželství atd. podává Campanella docela jinak. Jakous takous shodu můžeme zaznamenat jenom ve vylíčení společného stravování a v některých maličkostech. I když připustíme, že „Utopie" měla na Campanellu vliv, pak jen jako nejobecnější a zároveň ne jediný podnět k jeho myšlence o komunistickém rozřešení sociálního problému. Více shodných bodů najdeme mezi Campanellou a Donim. Je tu shoda především ve dvou podstatných momentech: ve státní správě, která se u Doniho svěřuje kněžské inteligenci (Doni řeší problém přímočařeji, blíže k církevní organisaci), a v systému manželských poměrů. Tuto shodu musíme však přičíst spíše společným sociálním předpokladům obou utopií a společnému literárnímu prameni — Platonovi. I když Campanella Doniho vůbec četl, těžko

mohl mít tento dosti lehkomyslný florentský spisovatel vážný vliv na myšlení revolučního filosofa Campanelly.

Studium literárních souvislostí, literární tradice je historicky nesmírně důležité právě proto, že literární souvislost není nezávislou a přímou souvislostí historických jevů. Každá společenská skupina a každý autor vyjadřující její smýšlení přijímá v literární tradici to, co tomuto smýšlení odpovídá, a interpretuje své prameny tak, jak je to podmíněno vzájemným vztahem společenských zájmů daného historického okamžiku. S tohoto hlediska není tak podstatné, zda Campanella správně nebo nesprávně chápal Platona nebo Klimenta. Mnohem podstatnější je, proč je chápal právě tak, a ne jinak. A to nás přímo přivádí k otázce sociální genese „Slunečního státu".

Konec XVI. a začátek XVII. stol. byly pro Italii obdobím hlubokého hospodářského úpadku, které vystřídalo dlouhotrvající období, v němž Italie byla hospodářsky nejpokrokovější evropskou zemí. Toto období hospodářského rozkvětu, růstu obchodně kapitalistických poměrů, vytvořilo v Italii značné kádry manufakturních dělníků a městského a rolnického poloproletariátu. Reakce zasadila nejcitelnější ránu právě těmto společenským vrstvám, které mohly existovat jen tím, že přímo nebo nepřímo prodávaly svou pracovní sílu, a které byly úplně nebo skoro úplně zbaveny toho nejnutnějšího pro samostatnou výrobu. Postavení plebejských mas, které dříve nacházely výdělek v manufaktuře nebo v práci pro obchodníka-překupníka, bylo na rozhraní XVI. a XVII. stol. neuvěřitelně těžké. Ani v jedné zemi nebyla v té době tak rozbujelá žebrota a loupežnictví jako v Italii. Nemusí nás proto udivovat, že se právě v Italii objevilo dílo, které vyjadřovalo protest proti existujícím společenským pořádkům a které naproti tomu stavělo řád, založený na jiných sociálních principech, dílo, chránící zájmy utlačovaných.

Samy ožebračené masy nebyly však schopny v daném stadiu svého vývoje — zvláště za deprese, vyvolané hospodářskou reakcí — dojíti k jasnému poznání základních příčin společen-

ského zla a způsobů, jak toto zlo odstranit. První pokusy kritiky existujícího společenského řádu a první socialistické a komunistické konstrukce vycházejí od lidí pracujících duševně. Tato schopnost jisté části inteligence postavit se na stranu ujařmených mas není ovšem ani historickou náhodou, ani výsledkem zvláštního mimotřídního charakteru inteligence, ani výsledkem zvláštních nadtřídních ctností jednotlivých individuí. Je určována hospodářskými podmínkami nižších vrstev duševních pracovníků, které ji posunují na stranu chudiny. Pozorujeme-li velmi často ve vývoji kapitalistických poměrů, že se růst poptávky po duševní práci poněkud zpožďuje za růstem kádrů příslušných kategorií pracovníků, pak to tím spíše můžeme říci o takovém období, jaké prožívala Italie v době Campanellově. Rozkvět vyvolal rychlý růst kádrů, reakce způsobila katastrofální snížení poptávky po nich. Nutně se proto musela utvořit velmi značná mezivrstva inteligence, která nenacházela zařazení v existující společenské hierarchii, a proto byla proti ní samozřejmě ostře oposičně naladěna; následkem toho byla velmi vnímavá k strádání mas, k nimž se mimovolně přibližovala i podmínkami své existence; zároveň stála na nesrovnatelně vyšší kulturní úrovni a pro to vše byla schopna vydat ze svého středu zvěstovatele jiného, lepšího společenského řádu. Není tedy nikterak náhodné, že Campanella, jeden z nejznamenitějších představitelů italské inteligence konce XVI. a začátku XVII. stol., vystupuje ve svém „Slunečním státě" jako mluvčí zájmů městské a venkovské chudiny.

Zvláštnostmi sociální genese se vykládá i mnoho specifických rysů konstrukce budoucí Campanellovy společnosti. Vstupujíce do boje za zájmy ožebračených pracujících mas, raní utopičtí socialisté nutně vnášeli do svého znázornění společenského ideálu prvky nálad a nadějí jiných společenských tříd, s nimiž byli spojeni buď svým původem, nebo jinými životními vztahy. A naopak, čím nižší je společenská aktivita a uvědomělost mas, jejichž jménem vystupují, tím jasněji se formulují v jejich utopiích specifické skupinové zájmy, soukromé zájmy duševně pracujících lidí.

Tento vliv skupinových zájmů je velmi patrný u mnoha utopických socialistů až do počátku XIX. stol. Můžeme říci, že úplně odumírá teprve v době rozvinutého průmyslového kapitalismu, v době nejzjevnějších třídních rozporů, teprve s vítězstvím vědeckého socialismu, který naprosto objektivně vyjadřuje zájmy proletariátu.

U Campanelly můžeme tyto specifické rysy vypátrat velmi snadno. Zastavíme se jenom u jednoho z nich, u nejzřetelnějšího rysu, o němž jsme již mluvili. Při svém demokratismu, který jej tak ostře odlišuje od jeho aristokratického učitele Platona, skutečně ponechává Campanella ve „Slunečním státě" veškerou moc v rukou jakési duchovní hierarchie učitelů-kněží, která vzdáleně připomíná nově vybudovaný církevní systém. Tento ideál církevně politického režimu ovšem neodrážel objektivní zájmy mas, ale naděje specificky intelektuálních kruhů, které stály organisačně i ideově v oposici proti existující církevní hierarchii, avšak ve svých politických snech vycházely bezděčně z tohoto běžného schematu, který patřičně předělaly a znovu vybudovaly. Je charakteristické, jak životné se ukázalo toto schema, které bylo možno snadno aplikovat (za jiných podmínek) na úplně rozdílný sociální obsah. Na jedné straně to vidíme mutatis mutandis v utopii Baconově, v podstatě vůbec ne socialistické, na druhé straně pak v tak pozdním socialistickém systému, jako je systém saint-simonistů. V této trvanlivosti je patrna celá síla vlivu skupinových zájmů v prvotních stadiích formování jak buržoasní, tak socialistické ideologie.

Pochopení sociální genese „Slunečního státu" nám dává klíč k pochopení jeho pozdější historie, jeho dlouho trvajícího vlivu. Objasňuje nám také hranice působení literárních antických a raných křesťanských učitelů na Campanellu. Campanella nepřijímá prostě to, co mu dává literární tradice, ale přetváří její materiál v souhlase se svou dobou a tou sociální skupinou, jejíž zájmy vyjadřuje. A právě to mu umožňuje vybudovat z jejich materiálu — po zavržení aristokratických rysů Platonova učení

a kompromisů církevních otců — komunistické schema. Samozřejmě je Campanellův komunismus — jak říká Engels — „jen zhruba zpracovaný“, „surový“ komunismus.[2]) Avšak surová Campanellova konstrukce byla bezpochyby prototypem mnoha sociálních utopií následujících věků.

Campanellova závislost na jeho předchůdcích je značná a jasná; mají na něho větší vliv než na Mora, neboť, jak jsme již řekli, jeho utopie je mnohem méně originální. Přesto však Campanella naprosto není jen nějakým kompilátorem nebo popularisátorem; dějiny společenského myšlení ho staví plným právem na místo jednoho z průkopníků nového historického pokolení, jednoho ze zakladatelů utopického socialismu nové doby.

V. P. VOLGIN

[2]) K. Marx a B. Engels, Spisy, rusky, sv. XVI, č. 2, str. 52. Engelsova charakteristika, která se vztahuje k utopickému komunismu první poloviny XIX. stol., může se ještě s větším opodstatněním aplikovat na utopické konstrukce XVI.—XVIII. stol.

CAMPANELLA

Životopis

Giovanni Domenico Campanella, který jako mnich přijal jméno Thomas, narodil se v září r. 1568 v obci Steniano nedaleko města Stilo v Kalabrii, která byla tehdy pod vládou Španělů. Již v dětství projevoval Campanella veliké nadání; ve třinácti letech psal básně. První vzdělání dostal pod vedením dominikánského mnicha, který jej učil logice. Pod jeho vlivem vstoupil Campanella v 15 letech do kláštera. Široký a složitý světový názor vyvedl později Campanellu z těsných stěn kláštera; v mládí však idealisoval klášterní prostředí, které mu potom způsobilo nejednou rozčarování. Jít do kláštera se rozhodl proti vůli svého otce, který chtěl poslat syna do Neapole k příbuznému právníku, aby tam studoval práva.

V dominikánském klášteře Placanichi nedaleko Nicastra zahloubal se Campanella do filosofie a bohosloví; studoval hlavně spisy dvou pilířů scholastické moudrosti, a to spisy Alberta Velikého (1193—1280) a Tomáše Akvinského (1225—1274), a zároveň se seznamoval se scholasticky zpracovanými spisy Aristotelovými.

Campanella byl poslán do S. Giorgia, kde měl dokončit své vzdělání.

Zde se stalo něco, co způsobilo obrat v Campanellově životě. Františkánští mniši uspořádali totiž v Cosenze disputaci, na niž měli dominikáni poslat jakéhosi velmi starého mnicha; ten se však roznemohl a místo něho tam byl poslán Campanella. Velmi mladý mnich, vlastně ještě chlapec, od něhož by nikdo nebyl čekal umění vystupovat ve vědeckém sporu, tak výmluvně odporoval svému soupeři, tak přesvědčivě a okázale drtil všechny jeho důvody a důkazy, že byl prohlášen za vítěze. Když ohromení posluchači uviděli takový výsledek disputace, začali si povídat, že do Campanelly vstoupil Telesiův duch.[1]) Jak se zdá,

[1]) Telesius (1509—1588) — italský vědec a filosof, zuřivý odpůrce scholastického aristotelismu a zastánce přímého studia přírody. Za hlavní cestu

úspěch na Campanellu silně zapůsobil a probudil v něm touhu po činnosti. Mladého mnicha už neuspokojovaly středověké autority, které vládly v klášterech; začíná pochybovat i o samém Aristotelovi, jehož učení bylo podáváno prostřednictvím středověkých komentátorů. Sláva Telesia, kterého dosud neznal, přinutila Campanellu ponořit se s žárem jemu vlastním do studia Telesiových spisů. (Jeden z Campanellových životopisců říká, že Campanella nečetl, ale přímo hltal knihy: „Libros voravit potius quam legit".) O tomto období jeho života zachovalo se nám svědectví samého Campanelly, který říká, že se nemohl spokojit s obecně uznávanými autoritami, a proto se dal do samostatného studia Platona, Plinia, Galena, stoiků a pokračovatelů Demokritových, hlavně však do studia Telesia, a zároveň studoval přímo přírodu jako základní pramen poznání. Je velmi pravděpodobné, že se Campanella snažil studovat přírodu už dříve, když se obeznámil se spisy Alberta Velikého. Avšak studium Telesiových spisů otevřelo mu nové a široké perspektivy a přimělo ho přejít na stranu nové filosofie a svobodné vědy, pro niž musel za několik let zahynout na hranici jiný velký dominikán — Giordano Bruno.

Disputace, které byly pořádány v Cosenze, Campanellu neuspokojovaly; svou náklonnost k Telesiovi musel skrývat, neboť mu hrozilo pronásledování od představených kláštera. Tak ani neuviděl filosofa, jehož učení vtisklo nesmazatelnou pečeť na celou jeho pozdější tvorbu. Své nadšení nad Telesiem vyjádřil Campanella až u jeho rakve v roce 1588, kdy Campanellovi nebylo ještě ani dvacet let.

Z této doby Campanellova života pochází legenda, kterou si vymysleli Campanellovi nepřátelé, podle níž Campanella, od přírody hloupý, setkal se jednou s jakýmsi starým židem, strávil s ním několik dní, byl zasvěcen do tajů kabally a nečistě dosáhl

poznání považoval Telesius zkušenost. Svým filosofickým názorem stál blízko materialismu. Podstatu své metody vyložil ve spise „De natura rerum iuxta propria principia". Pro zkoumání přírody založil svobodnou akademii — Academia Telesiana.

neznámých hlubin moudrosti. Tato legenda není o nic pravděpodobnější než ta, která říká, že Campanella získal své vědomosti od ďábla. „Nepřekvapuje nás", píše Campanellův životopisec Cyprianus, „že celý mnišský stav planul neuvěřitelnou nenávistí ke Campanellovi, protože šel po stopách Telesiových, jehož spisy byly na předním místě v soupisu církví zakázaných knih (index librorum prohibitorum), a také proto, že Campanella vystoupil proti Aristotelovi, jehož učení dávali mniši přednost před učením Kristovým."[1]) Avšak je třeba poznamenat, že Campanellova nedůvěra k autoritám vedla někdy až k pochybnostem o skutečných historických faktech, která považoval za legendy; tak pochyboval o existenci Karla Velikého.

Nepřekonatelná touha po aktivní činnosti brzy donutila Campanellu vystoupit v tisku.

Pohnutkou k vydání jeho prvního díla byla kniha bezvýznamného italského filosofa a právníka Jakuba Antonia Marty „Aristotelova pevnost proti principům Bernardina Telesia" (vydaná v roce 1587), kterou Marta psal celých deset let. Sedm měsíců píše proti ní Campanella spis („Philosophia sensibus demonstrata"), v jehož úvodě pronáší thesi, že přírodu je nutno vysvětlovat na základě vnímané skutečnosti. Tuto thesi rozvádí i ve vlastní práci, jasně se přikláněje k materialismu. Od základů a důkladně vyvrací tvrzení svého protivníka, dávaje najevo nejen sčetlost, ale i schopnost samostatného bádání. Svou knihu končí hrozbou, že okamžitě napíše nové vyvrácení, osmělí-li se Marta znovu vystoupiti proti Telesiovi.

S touto první vědeckou prací přichází Campanella do Neapole a vydává ji zde v roce 1591. Tráví tu dva roky a píše nový spis („De sensu rerum"); v něm se už odchyluje od Telesiova učení, neboť ho upoutalo studium tak zvané „přírodní magie" a astrologie, proti níž Telesius vystupoval. Tento spis je napsán pod zřejmým vlivem učeného Neapolitána della Porta, autora knihy o přírodní magii a zakladatele akademie pro studium

[1]) Viz Vita Th. Campanellae autore Ern. Sal. Cypriano... Amsterodami apud Wetstenios. 1722.

přírody (Academia secretorum naturae). Avšak v druhé své práci, napsané rovněž v Neapoli, jde Campanella opět po stopách svého učitele; tím ukazuje, že jeho složitý světový názor obsahoval zcela protichůdné myšlenky.

Campanella uplatňoval své svobodomyslné názory nejen ve spisech, ale i v jednání: pro svou práci používal knih z klášterní knihovny, aniž žádal povolení papežovo, a nedbal na hrozící vyloučení z církve. Výsledkem bylo udání: Campanella byl uvězněn a odvezen do Říma, kde po prvé poznal, co je to inkvisice. Napoprvé vyvázl lehce, a ač byl i nadále v silném podezření, byl přece jen propuštěn na svobodu.

Po propuštění z vězení se Campanella několik let toulá po Italii. Přes Florencii a Bolognu přichází do Benátek a Padovy, kde se usazuje v klášteře sv. Augustina a s chutí se dává do vědecké práce; mimo jiné obnovuje také své rukopisné spisy, které mu převor dominikánského kláštera v Bologni zabavil a poslal inkvisici. Avšak ani zde nepřestávají nepřátelé Campanellu pronásledovat: vznikají proti němu dva nové procesy. Z prvního (pro obvinění z urážky generála řádu) vyvázl lehce, avšak druhý byl mnohem vážnější a hrozil těžkými následky: Campanella byl obviněn z autorství spisu „O třech podvodnících" („De tribus impostoribus") a z toho, že neudal jakéhosi židomilského odpůrce Krista Spasitele. K těmto obviněním přibylo ještě udání, že Campanella je autorem satirické básně o Kristovi, že je přívržencem Demokritovým atd. Je možné, že naprosto nesmyslné obvinění — totiž to, že je Campanella autorem knihy, napsané dávno předtím, než se narodil — pomohlo mu opět vyváznout; je však pravděpodobnější, že mu pomohli vlivní ochránci. Na soudce musely příznivě působit také dva nové Campanellovy spisy: „O křesťanské monarchii" a „O církevní vládě", kde vystoupil jako horlivý odpůrce reformačního hnutí a přívrženec papežské moci. Dokazoval tam, že papež musí pod svou vládou sjednotit všechny křesťany a stát se nejen hlavou církve, ale i státu. „O tuto náboženskou a politickou jednotu," říká Lafargue, „usiloval Campanella

jenom proto, aby ukončil spory a zjednal mír a blahobyt na zemi." Tyto snahy vyjadřoval Campanella v souhlase s podmínkami své doby často náboženskou formou, takže jej přívrženci katolické církve mohli mít občas za pravověrného katolíka.

Když se Campanella vrátil k práci, dal se do psaní nejen filosofických spisů, ale vystoupil také jako autor „Řečí k italským kněžím", kde přesvědčuje, že je třeba podvolit se vládě Španělů a tak dojít k vytvoření světové monarchie, v níž bude Italie pod vedením papeže zaujímat přední místo. Jak v těchto „Discorsi", tak také v později napsané knize „O španělské monarchii", vyslovuje Campanella své toužebné myšlenky o vytvoření jediného světového státu, myšlenky, směřující de fakto proti všem existujícím vládám, a zvláště proti Španělsku, nehledíc na to, že mu byla jako nejkřesťanštější zemi na světě předpovídaná světová svrchovanost.

V roce 1597 opouští Campanella ve svých dvaceti devíti letech Řím a po pobytu v Neapoli, kde setrval půl druhého roku, vrací se pod záminkou nemoci a únavy ze svých toulek domů, do Stilo. Avšak ani toulky a nezdary nemohly oslabit jeho nevyčerpatelnou energii. Aniž zanechal své literární činnosti, snaží se uskutečnit své toužebné přání, kterému již dává konkretní formu, domnívaje se, ovšem zase na základě proroctví a astrologické věštby, že nadešla doba světového převratu. Přitom byl přesvědčen, že lehko přiměje k povstání kalabrijské obyvatelstvo, trpící pod tíhou španělského útisku. Ač se Campanella snažil přispůsobit se svému posluchačstvu, je zcela pravděpodobné, že posluchači, jimž Campanella hlásal brzký konec světa a příchod zlatého věku, jeho myšlenky úplně nepochopili. Campanella a jeho rádci hájili myšlenku o povstání proti nenáviděné vládě, myšlenku, která však nemohla mít živý ohlas v lidu. V knize „Světská historie Neapolského království" (Neapol 1723) říká Pietro Giannone, že „Campanella málem způsobil svými novými idejemi a osvobozeneckými a republikánskými plány v celé Kalabrii povstání. Ve svých plánech šel tak daleko, že navrhoval dokonce přetvořit království a monarchie

a vybudovat nové zákony a nové systémy společenského zřízení" (cituji podle Lafargua — „Campanella"). Spiklencům pomáhalo k úspěchu těžké postavení mas v Italii, a zvláště v Kalabrii, oslabené španělským útiskem, kde kromě toho řádilo lupičství a žebrota. Horlivý hlasatel rozvíjel mohutnou agitační činnost. Na pomoc měl jak theoretiky, jako byl jeho nejbližší spolupracovník mnich Dionysius Pontio, tak i praktiky, z nichž byl zvláště význačný Mauritio di Rinaldi, který stál s Campanellou v čele spiknutí. Pro povstání byli získáni i mniši, hlásající povstání po celé Kalabrii, dále šlechtici, nespokojení španělskou nadvládou, kalabrijští zbojníci a dokonce i Turci, na jejichž námořnictvo pod vedením italského odpadlíka paši Sinan Cikaly se spiklenci zvláště spoléhali.

Povstání bylo určeno na 10. září roku 1599. Našli se však dva zrádci, kteří o tom zpravili španělské úřady. Spiklenci byli chyceni a zčásti popraveni, zčásti dáni do vězení. Turecké námořnictvo, které se v určenou dobu přiblížilo k břehům Kalabrie, nikoho z povstalců nezastihlo. Sám Campanella se pokusil v přestrojení o útěk na Sicilii, byl však chycen a na rozkaz papežův vsazen do neapolského vězení.

Od trestu smrti zachránilo Campanellu to, že kromě obvinění z politického zločinu byl obžalován i z kacířství a rozsudek z této obžaloby nemohly vynést španělské úřady — pro to bylo zapotřebí papežovy sankce. Campanella sice ušel smrti, ale byl tak strašně mučen a krutě vězněn, že nehledíc na fysická muka, která vytrpěl, žasneme nad neobyčejnou silou vůle, která ho neopustila po celé čtvrtstoletí věznění. Podle jeho vlastního svědectví v předmluvě[1]) k „Poraženému atheismu" („Atheismus triumphatus"), byl vězněn v padesáti vězeních a sedmkrát byl podroben neuvěřitelně krutému mučení; po posledním mučení, trvajícím téměř čtyřicet hodin, hodili zmučeného a krvácejícího Campanellu do jámy. O tomto mučení mluví Campanella i ve svých básních i v „Slunečním

[1]) Tato předmluva byla v rukopisu „Poraženého atheismu", avšak k vydání nebyla připojena.

státě": „Dokazují (t. j. obyvatelé Slunečního státu), že člověk má nesporně svobodnou vůli, a říkají, že jestliže po dobu čtyřicetihodinového nejkrutějšího mučení, které vytrpěl od nepřátel jeden vážený filosof, nebylo lze dostati z něho při výslechu ani jediné slůvko přiznání o tom, co na něm vyzvídali, a to proto, že se ve své duši rozhodl mlčet, tedy ani hvězdy, které působí z velké dálky a mírně, nemohou nás donutit, abychom jednali proti svému rozhodnutí."

Tak se Campanellův pokus přejít od slov k uskutečnění svých idejí skončil tragicky; byl odsouzen utrácet nejlepší léta svého života na cestách z vězení do vězení.

Přes všechny útrapy, které musel Campanella snést, jeho tvůrčí činnost neochabla. Dříve ještě než mu byly zmírněny těžké podmínky vězení a směl používat knih a psát, uzrávají mu v hlavě největší díla. Pro některá z nich je těžké stanovit alespoň trochu přibližnou chronologii, ale je možno považovat za více než pravděpodobné, že jeden z nejvýznamnějších spisů — „O španělské monarchii", kde se jeví jako skutečný znalec politiky a historie, promyslil a napsal ve vězení, ač sám Campanella ho vydává za dílo dřívější. Do počátečního období jeho věznění spadají i jeho nejlepší básně, v nichž vyjadřuje své intimní myšlenky, vysvětluje motivy, které ho pohnuly k tomu, aby se připojil k povstání, připravovanému v Kalabrii, a chválí své spolupracovníky a stoupence.

Ve vězení napsal Campanella také spis „Sluneční stát" — dílo, které se později stalo nejznámějším ze všeho, co napsal. Přesto, že je rozsahem nevelké, je to jeden z nejskvělejších jeho spisů. Srovnáváme-li „Sluneční stát" s jinými Campanellovými spisy, pak musíme obdivovat, jak podivuhodně se v něm spojil bystrý politik s jedním z nejodvážnějších sociálních reformátorů, jehož nedokázalo zničit ani vězení, ani mučení, ani ustavičné pronásledování, ani ztroskotané naděje na připravované povstání. Vezmeme-li kterékoliv Campanellovo dílo, ať už je to „O španělské monarchii", „Astrologie" nebo „Poražený atheismus", vším proniká i přes různost themat tatáž myšlenka

o nutnosti a nevyhnutelnosti velkého sociálního přetvoření, myšlenka, zahalená úvahami o ideálním křesťanském království v jiných spisech a přímo vyslovená v proslulé utopii, ač i zde se snažil zmírnit některé své nejodvážnější myšlenky.

I když byly myšlenky, vyslovené v knize „Sluneční stát", krajně odvážné a ve své podstatě vlastně protikřesťanské, nemělo toto dílo za následek zhoršení Campanellova osudu, třebaže nezpůsobilo ani jeho zlepšení: kalabrijské povstání mu nemohlo být odpuštěno a na podzim roku 1602 byl odsouzen k doživotnímu žaláři.

Nejednou byl učiněn pokus vysvobodit Campanellu z vězení, byl dokonce připraven i jeho útěk, avšak přípravy byly prozrazeny a vězeň byl přemístěn do jiného žaláře. Srovnávaje se s přikovaným Prometheem, nazval toto vězení svým Kavkazem.

Překvapuje nás Campanellova duševní svěžest, která ho po celou tu dobu neopustila. Nejen že se dává do dalšího propracování své filosofie, reviduje a doplňuje své dřívější spisy, ale píše i mnoho nových děl. Nebudeme se zastavovat u rozboru všeho toho, co v tomto období života napsal. Zmíníme se jen, že o jeho díla měli zájem mnozí, mimo jiné jeho představení, pro něž bylo důležité znát obraz myšlenek podivuhodného vězně. Tato okolnost způsobila, že uvězněného směli navštěvovat jeho přátelé a jiné osoby, které si přály blíže poznat nezkrotného dominikána.

Do této doby spadá mimo jiné Campanellovo přátelství s lutheránem Tobiášem Adamim, podporované jejich společným zájmem o učení Kopernikovo a Galileovo. Přesto, že Campanella neuznával Kopernikův systém za naprosto pravdivý a snažil se vytvořit vlastní astronomický systém, postavil se v době sporů o Kopernikův systém v roce 1616 rozhodně na stranu Galileovu. Tehdy ukázal Campanella pevnost, ke které se nemohli odhodlat někteří významní jeho současníci, kteří se při tom nevystavovali nebezpečí takového pronásledování, jaké mohlo stihnout smělého vězně. Campanella napsal důkladnou „Obranu Galilea" („Apologia pro Galileo"), v níž dokázal správnost jeho theorií s přírodovědného, filosofického i theologického hlediska.

Přátelství s Adamim přineslo i další výsledky. Přes Campanellovy útoky na „kacíře", t. j. protestanty, byl v Německu o jeho spisy takový zájem, že mnohé z nich tam byly vydány nejen v originále, ale i v německém překladu. Kniha „Sluneční stát", vydaná po prvé Adamim ve Frankfurtu, způsobila, že se někteří würtemberští protestanté pokusili aplikovat její myšlenky na skutečnost ve formě svobodné občiny, nazvané také „Civitas Solis". Třicetiletá válka však zabránila uskutečnění tohoto pokusu.

Přátelské vztahy mezi Adamim a Campanellou byly později porušeny ostrou polemikou, kterou vedl Campanella v dopisech svému příteli proti Lutherovým následovníkům. Tím se jejich desetileté přátelství přerušilo.

Teprve v roce 1626, více než po pětadvacetiletém věznění, se Campanellův osud zlepšil. Papež Urban VIII. v zájmu své protišpanělské politiky dosahuje toho, že vězeň je odevzdán církevním úřadům, a tím se Campanella dostává do Říma. Není mu však dána milost, nýbrž dosáhne jenom toho, že smí publikovat svá díla, ovšem až po schválení duchovní censurou. Papež poskytoval Campanellovi ochranu nejen z politických důvodů, ale též z osobních zájmů hlavy katolické církve. Byl totiž vášnivým přívržencem astrologie a rád by si byl získal takového znalce věci, jakým byl Campanella. Nepronásledovala-li katolická církev astrologii přímo (jak ukazuje sám Campanella v knize „Sluneční stát"), pak k ní rozhodně měla nedůvěru, neboť astrologie vedla k popření svobody vůle a pomáhala k úspěchu učení o předurčení, které je charakteristické pro kalvínské náboženství. Někteří představitelé katolické církve v ni však pevně věřili, jako na př. Pavel V., Richelieu a jiní, a ač oficiálně vystupovali proti astrologii, ve svém soukromí ji uznávali. Je to tím pochopitelnější, že hlavní autoritou v této oblasti byl Ptolemaios, jehož astronomický systém uznávala katolická církev proti systému Kopernikovu a Galileovu za správný. Naproti tomu musíme poznamenat, že v astrologii věřili i takoví učenci jako Bacon a Cardano. Můžeme to vysvětlit přechodným

charakterem doby, která se stala příčinou rozporů ve vědomí nejpokrokovějších hlav. Jasně to vidíme i ve světovém názoru Campanellově, který slučoval materialismus s magií (v podobě astrologie). Papežův zájem o Campanellovy astrologické poznatky velmi pomohl tomu, že se Campanella magií zabýval intensivněji. Když napsal stať „O tom, jak uniknout osudu, předurčenému hvězdami", byla mu konečně dána milost.

Avšak přes přízeň papeže, který mu umožnil pokračovat ve vědecké práci, nedosáhl Campanella klidu. Tytéž astrologické vědomosti, kterými se zavděčil papeži, přinesly mu nové nepříjemnosti. V roce 1629 byla bez jeho vědomí a svolení vytištěna jeho „Astrologie". Campanellovi nepřátelé toho použili jako nového důkazu jeho bludů a vzdorovitosti. A brzy po tom, v roce 1632, začal proces proti Galileovi a Campanella opět energicky vystoupil na jeho obranu. Od té doby se jeho situace neustále zhoršovala. Konečně obvinění z nového spiknutí proti Španělsku bylo pro něho málem osudné. V tomto případě mu pomohlo jeho přátelství s francouzským diplomatem Nodetem, a hlavně s francouzským vyslancem v Římě Noilem, k němuž se Campanella utekl, když se dověděl o hrozícím nebezpečí. Noil se pokusil požádat o pomoc papeže, avšak ten mu jenom dovolil, aby dělal s Campanellou vše, co uzná za správné. Po nezdařeném Campanellově pokusu skrýt se v Benátkách nezbylo mu už nic jiného, než opustit navždy vlast a prchnout do Francie.

Francouzská vláda, která viděla v Campanellovi nepřítele Španělska, poskytla mu ochotně podporu, takže si konečně mohl odpočinout po svém strastiplném životě. Jeho přátelé, mezi nimiž byl i významný materialistický filosof Gassendi, snažili se co nejvíce pomoci a materiálně ho zaopatřit. Avšak přes veškerou péči a lásku, kterou ho zahrnovali, Campanella velmi strádal. Svolení k vydání sebraných spisů dostal z Říma s velkou námahou. Stačil však vydat jen první svazky, neboť 21. května roku 1639 Campanella zemřel.

F. A. PETROVSKIJ

CAMPANELLA

SLUNEČNÍ STÁT

Rozmlouvají:

VELMISTR ŘÁDU HOSPITALITŮ
A JEHO HOST, MOŘEPLAVEC Z JANOVA.[1])

VELMISTR:
Vypravuj mi prosím, o všech příhodách, které jsi zažil na poslední plavbě.

MOŘEPLAVEC:
Už jsem ti vypravoval o své cestě kolem světa, na níž jsem nakonec dorazil na Taprobanu[2]), kde jsem musel vystoupit na pevninu. Tam jsem se ze strachu před domorodci ukryl v lese; když jsem se z něho konečně dostal ven, octl jsem se na rozlehlé rovině, ležící právě na rovníku.

VELMISTR:
A co se ti tam přihodilo?

MOŘEPLAVEC:
Setkal jsem se nečekaně s velkým zástupem ozbrojených mužů a žen, z nichž mnozí rozuměli našemu jazyku. Ti mne ihned uvedli do Slunečního státu.

VELMISTR:
Řekni mi, jak je ten stát vybudován a jakou má vládu?

MOŘEPLAVEC:

Vzhled a uspořádání státu

Na širé rovině se zvedá vysoký kopec, na němž leží větší část státu; mnohé jeho části sahají však daleko za úpatí hory, která je tak veliká, že stát má průměr více než dvě míle a obvod sedm mil, a protože leží na horském úbočí, má větší plochu, než kdyby se prostíral na rovině. Je rozdělen na sedm rozsáhlých kruhových pásem, pojmenovaných podle

sedmi oběžnic.[3]) Z jednoho do druhého se vstupuje čtyřmi branami po čtyřech dlážděných cestách, směřujících na čtyři světové strany. Tento městský stát je vybudován skutečně tak, že kdyby někdo dobyl prvého pásma, musil by druhého dobývat s dvojnásobnou námahou; ještě těžší by byl boj o pásmo třetí. A tak k dobývání každého dalšího by bylo třeba vynakládat vždy dvojnásobné úsilí. Kdo by si tedy chtěl toto město podrobit, musil by ho dobývat celkem na sedmkrát. Já si však myslím, že již prvé pásmo je nedobytné: má totiž neobyčejně široký ochranný násep a je silně opevněno baštami, věžemi, děly a příkopy.

Když jsem prošel severní branou[4]) (která je pobita železem a zhotovena tak, že ji lze snadno zvedat, spouštět i pevně uzavřít — neboť má velmi dokonalý mechanismus zvláštních výčnělků, přizpůsobených k posunování v drážkách pevných veřejí), spatřil jsem mezi prvou a druhou hradbou sedmdesát kroků široké rovné prostranství. Odtud lze vidět ohromné paláce, spojené s hradbou druhého kruhu, takže lze říci, že tvoří jednu celistvou stavbu. V polovině výšky paláců se táhne souvislé klenutí, na němž jsou galerie k procházení, podpírané krásnými silnými sloupy, tvořícími arkády, podobné sloupovým síním nebo klášterním dvorům. Vchody do paláců jsou dole jen z vnitřní, vyduté strany zdi; do dolních místností se vchází přímo z ulice, ale do horních se vystupuje po mramorových schodech, vedoucích do podobných vnitřních galerií a dále do krásných, ještě výše polo-

žených komnat s okny na vnitřní i vnější stranu hradeb; místnosti jsou odděleny tenkými stěnami. Vypouklá, vnější zeď je osm pídí silná; vydutá zeď měří tři a vnitřní stěny jednu až jednu a půl pídě.

Dále pokračujeme k nejbližšímu průchodu mezi stěnami, který je o tři kroky užší než prvý. Odtud je vidět prvou stěnu druhého kruhu s podobnými galeriemi nahoře i dole; na vnitřní straně je jiná zeď, která uzavírá paláce a má stejné arkýře a chodby, dole podepřené sloupy. Nahoře, tam kde jsou dveře do horních místností, jsou skvělé malby. A tak lze jíti jakoby po rovině až k poslednímu pásmu stále podobnými kruhy a dvojitými zdmi, které mezi sebou uzavírají paláce, z nichž vystupují galerie, podepřené sloupořadím; ale při průchodu dvojitými branami (ve vnějších a vnitřních stěnách) musíme přece jen stoupat po schodech. Ty jsou však upraveny tak, že stoupání sotva rozeznáme: jdeme po nich šikmo, takže jednotlivé stupínky téměř nepozorujeme. Na vrcholku hory je otevřené, rozlehlé prostranství, uprostřed něhož se zvedá chrám, velmi dovedně vystavěný.

VELMISTR:

Jen pokračuj, prosím, pokračuj!

MOŘEPLAVEC:

Vzhled chrámu na vrcholu

Chrám má pravidelný kruhový tvar. Stojí na silných, souměrných pilířích a není obehnán zdmi. Skvěle vystavěná, ohromná hlavní chrámová klenba vrcholí ve středu, ve svém nejvyšším bodu, menší kupolí, s otvorem přímo nad oltářem. Tento jediný chrámový

oltář stojí uprostřed a kolem něho jsou sloupy. Obvod chrámu měří více než třistapadesát kroků. O hlavice sloupů se shora opírá klenutí, široké asi osm kroků a podpírané dalším sloupořadím, spočívajícím na silné a pevné zdi, tři kroky vysoké; mezi ní a prvým sloupořadím jsou krásně vydlážděné dolní chodby; na vnitřní straně této zdi, často přerušované širokými průchody jsou nepřenosná sedátka a ve vnitřním sloupořadí, podpírajícím vlastní chrám, je mnoho krásných, přenosných křesel. Na oltáři lze vidět jen dvě koule; jednu velikou, na níž je zobrazeno celé nebe, a druhou, na níž je znázorněna země. Na klenbě[5]) hlavní kupole jsou zakresleny všechny nebeské hvězdy, od první až do šesté velikosti, a pod každou z nich je v trojverší napsán její název a vlastnosti, jimiž působí na život na naší zemi. Jsou tam naznačeny i točny i velké a malé kruhy, nanesené kolmo k horizontu, které nejsou úplné, protože dole chybí zeď; lze je však doplnit pomocí těch kruhů, které jsou zakresleny na koulích oltáře. Podlaha chrámu se třpytí drahokamy. Visí tam sedm zlatých svítilen, hořících věčným světlem a pojmenovaných podle sedmi oběžnic. Malou chrámovou kupoli obklopuje několik nevelikých krásných cel a za otevřeným průchodem nad galeriemi nebo nad klenbou mezi vnitřním a vnějším sloupořadím je mnoho jiných prostorných cel, kde žije na čtyřicetdevět kněží a mnichů. Nad menší kupolí vlaje jen jakási korouhvička a ukazuje směr větrů, jichž rozeznávají třicet šest.[6]) Pokud jde o jejich zemi, vědí, jaké počasí a jaké změny na zemi i moři

určité větry ohlašují. Pod korouhvičkou je uschován také rukopis, napsaný zlatými písmeny.

VELMISTR:

Prosím tě, ušlechtilý pane, vylož mi podrobně celý jejich systém vlády. To mne obzvlášť zajímá.

MOŘEPLAVEC:

Způsob vlády

Nejvyšším vládcem[7]) je u nich kněz, zvaný v jejich jazyce „Slunce"; my bychom ho nazvali metafysikem. Je vrchním rozhodčím ve věcech světských i duchovních a ve všech otázkách a sporech vynáší konečné rozhodnutí. Na pomoc má tři spoluvládce: Pona, Sina a Mora[8]) neboli v našem jazyce Moc, Moudrost a Lásku.

Vládce Moc

Vládce Moc spravuje všechny záležitosti války a míru: řídí vojenský výcvik a má vrchní velení ve válkách; ale i v tom je podřízen Slunci. Řídí vojenské úřady, vojsko, stará se o zásobování, opevňování, obléhání, o válečné stroje, o dílny a řemeslníky, kteří v nich pracují.

Vládce Moudrost

Moudrosti jsou podřízena krásná umění, řemesla a veškeré vědy, ale též příslušní úředníci a vědci a stejně tak i školy. Počet jemu podřízených úředníků odpovídá počtu věd: je tam Astronom, ale i Kosmograf, Geometr, Historiograf, Poeta, Logik, Rhétor, Gramatik, Medik, Fysik, Politik a Ethik.[9]) Mají jen jednu knihu, zvanou „Moudrost", v níž jsou neobyčejně stručně a jasně vyloženy všechny vědy. Předčítají ji lidu, tak jak to dělali pythagorovci.[10])

Názorné obrazy usnadňují učení

Vládce Moudrost dal příkaz, aby zdi celého města uvnitř i vně, dole i nahoře byly vy-

zdobeny nejlepšími malbami, zobrazujícími všechny vědy v neobyčejně dokonalém uspořádání. Na vnějších zdech chrámu a na závěsech, které se spouštějí, když káže kněz, aby se jeho hlas nerozptyloval a neunikal posluchačům, jsou vymalovány všechny hvězdy a u každé z nich je trojverší, označující její vlastnosti a pohyby.[11])

Na vnitřní straně stěny prvého kruhu jsou všechny matematické obrazce, jichž je daleko více, než objevili Archimedes a Euklid. Jejich velikost odpovídá rozměrům stěn a každý z nich je opatřen vhodným jednořádkovým nápisem: jsou tam definice, věty a podobně. Na vnější straně stěny je především zobrazena celá země ve velikém měřítku; potom následují zvláštní mapy všech krajin, na nichž jsou krátce prosou popsány zvyky, zákony, mravy, původ a moc jejich obyvatelstva; rovněž abecedy užívané ve všech těchto zemích jsou zde napsány nad abecedou Slunečního státu. Na vnitřní straně stěny druhého kruhu neboli druhé řady budov lze spatřit jak obrazy, tak přímo i úlomky všech drahých i obyčejných kamenů, nerostů a kovů, vždy s výkladem ve dvojverší. Na vnější straně jsou označena všechna moře, řeky, jezera a prameny, které se jen na světě vyskytují; rovněž tak vína, oleje a všechny tekutiny; hovoří se o jejich původu, jakosti a vlastnostech. Na výstupcích ve stěně stojí nádoby, naplněné tekutými léky, starými sto až tři sta let, které léčí různé choroby. Jsou tam také obrazy a verše, poučující o krupobití, sněhu, bouři a všech povětrnostních jevech.[12]) Na vnitřní straně stěny třetího

kruhu jsou nakresleny všechny druhy stromů a rostlin; některé z nich tam rostou v nádobách, umístěných na výstupcích vnější stěny budov. Jsou opatřeny výkladem o tom, kde byly nalezeny po prvé, jaké jsou jejich vlastnosti a účinek a jaký mají vztah k nebeským tělesům, kovům, lidskému tělu a ke všemu, co se týká moře, jaké je jejich užití v lékařství a tak dále. Na vnější straně jsou všechny druhy ryb říčních, jezerních i mořských, jejich zvyky a vlastnosti, způsoby rozmnožování, života, chovu, jejich užitek pro celý svět a pro nás a také jejich podoba s věcmi nebeskými a pozemskými, vytvořenými přírodou nebo rukou umělce; užasl jsem, když jsem uviděl rybu-biskupa,[13]) rybu-řetěz, štít, hřeb, hvězdu, mužský úd, svým vzhledem přesně odpovídající našim předmětům. Jsou tam i mořští ježci, hlemýždi, ústřice atd. Na pozoruhodných obrazech je tam znázorněno a vysvětlujícími nápisy opatřeno všechno, co si zaslouží pozornosti.

Na vnitřní straně čtvrtého kruhu jsou zobrazeny všechny druhy ptáků, jejich vlastnosti, velikost, zvyky, barva, způsob života atd. I Fénixe považují za skutečně existujícího ptáka.[14]) Na vnější straně jsou všechny druhy plazů, hadi, draci, červi, dále hmyz: mouchy, komáři, ovádi, brouci atd. a popis jejich zvyků, jedovatosti, upotřebení atd. Je jich tam mnohem více, než si vůbec můžeme představit. Na vnitřní straně stěny pátého kruhu je tolik druhů vyšších živočichů, že to až zaráží; my jich neznáme ani tisícinu. Je jich takové množství a jsou tak obrovských rozměrů, že jsou

namalováni i na vnější straně kruhovité zdi. Kolik je tam jen koní, jak skvěle jsou zobrazeni a jak zřetelně je všechno vyloženo!
Na vnitřní straně stěny šestého kruhu jsou všechna řemesla, jejich nástroje a užití u různých národů. Jsou umístěna podle své důležitosti a opatřena výkladem. Jsou tam i jejich vynálezci. Na vnější straně jsou namalováni všichni vynálezci z oboru věd a řemesel a dále zákonodárci; viděl jsem tam Mojžíše, Osirise, Jupitera, Merkuria, Lykurga, Pompilia, Pythagora, Zamolkia, Solona[15]) a mnoho jiných; mají tam i obraz Mohameda, kterým však, jako zákonodárcem svárlivým a nečestným, pohrdají. Na velmi čestném místě jsem však spatřil obraz JežíšeKrista a dvanácti apoštolů, které hluboce ctí a velebí jako bytosti nadpřirozené. Na dolejší části zdí, pod sloupořadím, viděl jsem hlavně obrazy Římanů, Caesara, Alexandra, Pyrrha, Hannibala a jiných hrdinů, kteří se proslavili ve válce i v míru. Když jsem se začal s úžasem dotazovat, odkud znají naše dějiny, vyložili mně, že znají všechny jazyky a že stále vysílají do celého světa zvláštní vyzvědače a vyslance, aby poznali mravy, sílu, vládu a dějiny jednotlivých národů a vůbec všechno, co je u nich dobré a špatné, a seznámili s tím svoji vládu; to všechno je neobyčejně zajímá. Poznal jsem tam též, že Číňané vynalezli děla a tisk dávno před námi.[16]) O všech těchto obrazech jim vykládají učitelé a děti se názorným vyučováním, bez práce, přímo hravě ještě před svým desátým rokem seznamují se všemi vědami.

Vládce Láska

Příkazům Lásky podléhá především plození dětí a dohled na to, aby se ze spojení mužů a žen rodilo nejlepší potomstvo. Nám se vysmívají, že, ačkoli prý se horlivě věnujeme zlepšování chovu psů a koní, zanedbáváme zároveň plození dětí. Příkazy téhož vládce se řídí výchova novorozeňat, léčení, výroba léků, setba, žně a česání ovoce, zemědělství, chov dobytka, úprava stolu a vůbec všechno, co se týká jídla, ošacení a pohlavního styku. Vládce sám má ve svých službách množství vychovatelů a vychovatelek, kteří na to všechno dozírají.
Metafysik s pomocí uvedených tří vládců na všechno dohlíží a bez jeho vědomí se nic neděje. Tito čtyři projednávají všechny státní záležitosti a všichni se ve vzájemné shodě připojují k názoru Metafysikovu.

VELMISTR:

Vyprávěj mi, prosím tě, o všech jejich úřadech, službě, povinnostech, výchově, způsobu života, o tom, je-li to republika, monarchie či aristokracie?[17])

MOŘEPLAVEC:

Vznik a nutnost nejlepšího státu

Tento národ se přistěhoval z Indie, odkud prchl, když byl poražen Mongoly, lupiči a násilníky, kteří jeho rodnou zemi vyplenili, a rozhodl se vést filosofický, pospolitý způsob života. I když mezi ostatním obyvatelstvem, žijícím na jeho území, není zavedeno společenství žen, u nich samých je přijato, protože mají všechno společné. Přidělování všeho je v rukou úředních osob; ale jelikož vědy, pocty a požitky jsou obecným majetkem, nemůže si nikdo nic přisvojit.

Podle nich u nás vlastnictví vzniká a udržuje se tím, že každý z nás má vlastní dům a vlastní ženu a děti. To je pramenem sobectví; abychom se totiž v zájmu svého syna domohli bohatství a důstojného postavení a učinili jej dědicem velkého majetku, začínáme, a to každý z nás, buď okrádat stát, jestliže se ničeho nebojíme, protože jsme bohatí a urozeného původu, nebo se z nás, nemáme-li moci, postavení a vznešených předků, stávají skrblíci, zrádci a ramenáři. Zbavíme-li se sobectví, zůstane v nás jen láska k celku.

VELMISTR:

Pak ale, jak to namítal již Aristoteles Platonovi, nebude chtít nikdo pracovat,[18]) neboť bude počítat s tím, že bude žít na účet druhých.

MOŘEPLAVEC:

Nerad se přu, ale přece jen tě ujišťuji, že milují vlast tolik, že si to nemůžeš ani představit; milují ji dokonce více než Římané, kteří podle dochovaných tradic dobrovolně umírali za vlast, neboť je značně předstihli tím, že odstranili vlastnictví. Já jsem alespoň přesvědčen, že kdyby se naši bratří, mniši a naši kněží nedali zlákat láskou k příbuzným a přátelům, byli by mnohem světější, méně připoutáni k majetku a měli by více lásky pro bližního.[19])

VELMISTR:

Něco podobného říká už svatý Augustin, ale já soudím, že pro takové lidi přátelství nic neznamená, neboť nemají možnost, aby si navzájem prokazovali služby.

MOŘEPLAVEC:

Naopak, přátelství pro ně znamená velmi

mnoho: je totiž třeba upozornit na to, že i když se nemohou navzájem obdarovávat — dostávají totiž všechno, co potřebují, od státu a úřady pozorně sledují, aby nikdo nedostával více, než si zaslouží, ale přesto neodpírají nikomu nutné — projevuje se u nich přátelství ve válce, v nemoci, při získávání poznatků kdy si vzájemně pomáhají a znalosti si sdělují; dále též v pochvalách, při hovoru, v plnění povinností a ve vzájemném prokazování nezbytných služeb.

Všichni vrstevníci se navzájem nazývají bratry; ty, kdo jsou o dvaadvacet let starší, nazývají otci, o dvaadvacet let mladší — syny. I úřady dávají bedlivý pozor na to, aby si v tomto bratrstvu navzájem nekřivdili.

O obžalobách

VELMISTR:

A jak to dělají?

MOŘEPLAVEC:

Mají tolik úřadů, kolik známe ctností; je úřad zvaný Velkomyslnost, jiný, známý pod názvem Statečnost, dále Čistota, Štědrost, Spravedlnost trestní i občanská, Přičinlivost, Láska k pravdě, Dobročinnost, Laskavost, Veselost, Činnost, Střídmost atd. Pro každý z takových úřadů jsou voleni ti, koho již od dětství ve škole pokládají za nejzpůsobilejší k jeho zastávání. Protože se u nich vůbec nesetkáme s loupežnou ani úkladnou vraždou, s násilím, krvesmilstvím, cizoložstvím, ani s ostatními zločiny, z nichž se my navzájem obviňujeme, trestají mezi sebou nešlechetnost, záští, odpírání povinné vzájemné úcty, lenivost, malomyslnost, hněvivost, šaškovství a lež, kterou nenávidí více než mor. A vinníci jsou

za trest buď vylučováni ze společných hostin, nebo ze styku s ženami nebo z jiných čestných výsad na takovou dobu, jakou uzná soudce za vhodnou k odčinění přestupku.

VELMISTR:

Řekni mi, jak volí úředníky?

MOŘEPLAVEC:

O šatu, výchově a volbách

Dokud se neseznámíš s jejich způsobem života, neporozumíš tomu dobře. Předně, abys věděl, muži i ženy u nich oblékají skoro stejný šat, vhodný pro válčení, pouze s tím rozdílem, že ženy mají plášť až pod kolena a muži nad kolena. Všichni společně studují různé vědy. Ve věku od dvou do tří let se děti na procházkách okolo zdí domů učí mluvit a znát abecedu, jsou rozděleny na čtyři skupiny, které opatrují a vedou čtyři učení starci.[20]) O několik let později se s nimi titíž starci zabývají tělocvikem, během, házením disku a jiným cvičením a hrami, kterými se všechny jejich údy stejnoměrně vyvíjejí. Děti chodí při tom až do sedmi let stále na boso a s nepokrytou hlavou. Zároveň je vodí do řemeslnických dílen, k ševcům, pekařům, kovářům, k truhlářům, malířům atd., aby se projevily sklony každého z nich.

V osmém roce, když se podle nákresů na stěnách naučí základům matematiky, věnují se všem přírodním vědám. Pro každý předmět jsou čtyři učitelé; všechny čtyři skupiny je během čtyř hodin po řadě vystřídají a zatím co jedni cvičí nebo plní společenské povinnosti, druzí pilně poslouchají přednášky.

Pak přecházejí všichni ke studiu abstraktnějších věd, matematiky, lékařství a jiných,

a stále se horlivě věnují úvahám a diskusím. Nakonec dostanou všichni práci v okruhu těch věd nebo řemesel, v nichž měli největší úspěch, každý podle pokynu svého představeného nebo učitele.

Chodívají na pole a na pastviny, aby se podívali na zemědělské práce a na chov dobytka a učili se jim; a toho, kdo se naučil více uměním a řemeslům a kdo je dovede nejlépe provozovat, považují za nejvznešenějšího a nejváženějšího. Proto se nám vysmívají, že my nazýváme řemeslníky neurozenými a za urozené že považujeme ty, kdo se nenaučí žádnému řemeslu, žijí nečinně a vydržují si množství sluhů, aby mohli zahálet a vést prostopášný život, čímž se, jako ve škole neřestí, vychovává ke zkáze státu tolik zahalečů a zločinců. Ostatní úředníky vybírají čtyři hlavní vládci: ⊙, Pon, Sin a Mor a učitelé příslušných věd a řemesel, kteří dobře vědí, kdo se nejlépe hodí k tomu, aby vykonával to či ono řemeslo a znal tu či onu ctnost. Nikdo nevystupuje sám jako uchazeč, jak je to obyčejně zvykem u nás, ale je úřady navrhován v Radě, kde se každý na základě svých znalostí vyslovuje pro nebo proti zvolení určité osoby.

Zvolení ⊙

Hodnosti ⊙ však nemůže dosáhnout nikdo jiný než ten, kdo zná dějiny všech národů, všechny jejich obyčeje, náboženské obřady, zákony, všechny republiky a monarchie, zákonodárce a vynálezce v oboru věd a řemesel a složení a dějiny nebes. Rovněž se považuje pro tento úřad za nezbytné seznámit se se všemi řemesly (vždyť za pouhé dva dny

mohou jednomu z nich porozumět tím, že se s ním seznámí v praxi a na obrazech, i když je nebudou prakticky ovládat). Rovněž je třeba znát fysiku, matematiku a astrologii. Znalost řečí není tak důležitá; mají totiž mnoho tlumočníků, jejichž funkci zastávají ve Slunečním státě gramatikové. Ale především a zvláště nutné je porozumět metafysice a theologii; poznat původ, základy a důkazy všech umění a věd; podobnosti a rozdíly věcí; nutnost, osud a harmonii světa; moc, moudrost a lásku, která je ve věcech a v Bohu; kategorie bytostí a jejich analogie s věcmi nebeskými, pozemskými a mořskými i ideálními, které jsou v Bohu, pokud je to pro člověka pochopitelné; konečně je nutné zabývat se proroky a astrologií. Tak je už předem známo, kdo bude ☉. Ale nikomu není tento titul udělen dříve, než dosáhne třiceti pěti let. Tento úřad trvá tak dlouho, dokud se nenajde někdo, kdo bude moudřejší a k vládě schopnější než jeho předchůdce.

VELMISTR:

Může však vůbec někdo být tak učený? Zdá se mi, že ten, kdo se oddal vědám, k vládě se ani nehodí.

MOŘEPLAVEC:

Je možné, aby učenci dobře vládli?

Totéž jsem jim namítal já. Ale oni mi odpověděli: „Nepochybně víme lépe než vy, že tak vzdělaný muž bude moudrým vladařem, neboť vy stavíte do čela vlády lidi nevzdělané a považujete je za vhodné jen proto, že buď patří k panovnickému rodu nebo že byli zvoleni vládnoucí stranou. Avšak náš ☉, i když bude zcela nezkušený ve věcech spravování

státu, přece jen nebude nikdy ani ukrutníkem ani zločincem ani tyranem, a to právě proto, že je tak vzdělaný. Ale budiž vám kromě toho jasno, že tvůj argument je platný u vás, neboť vy považujete za nejvzdělanější ty, kdo se nejlépe vyznají v mluvnici nebo logice Aristotela nebo kteréhokoli jiného autora. Pro tento druh moudrosti je třeba jen otrocké paměti a memorování, což působí, že člověk své věci nerozumí, neboť se neobírá studiem jí samé, ale pouhými knižními slovy a snižuje svou duši studiem mrtvých značek věcí; proto také nechápe, jak Bůh řídí bytosti, jaké mravy a zvyky panují v přírodě a u jednotlivých národů. Nic takového se našemu ☉ nemůže stát, neboť nikdo by nemohl obsáhnout tolik umění a věd, kdo by nebyl ke všemu, to znamená především i k vládě, mimořádně nadán. Víme také velmi dobře, že ten, kdo se obírá jen jedním určitým vědním oborem, nezná pak doopravdy ani svůj obor ani jiné. A ten, kdo se hodí jen k jednomu určitému vědnímu oboru, čerpanému z knih, je nevzdělaný a úzkoprsý. Ale tak tomu není u lidí pohotových, vnímavých ke všemožným pracím a od přírody nadaných a chápavých, jakým nezbytně musí být ☉. Mimo to, jak vidíš, získávají se v našem státě vědomosti tak snadno, že žáci dosahují větších úspěchů za jeden rok než u vás za deset nebo patnáct let. Ověř si to, prosím, na našich dětech."

Byl jsem velmi udiven jak správností jejich nápadů, tak zkoušením těchto dětí, které rozuměly dobře mé rodné řeči. Vždy tři z nich musí totiž znát určitý jazyk, buď naši řeč nebo

arabštinu, polštinu nebo kterýkoli jiný jazyk. A neuznávají jiný odpočinek než ten, při němž si osvojují ještě více znalostí. Proto také odcházejí hned v té, hned v oné skupině na venkov, kde se učí běhat, vrhat šípy a oštěpy, střílet z hákovnic, lovit divokou zvěř, poznávat rostliny a nerosty atd. a učit se zemědělství a chovu dobytka.

Tři spoluvládcové Slunce pak musí znát pouze ty vědy, které patří pod jejich pravomoc: s ostatními, všem společnými seznamují se jen povšechně, svoje obory však ovládají dokonale a skutečně lépe než kdokoli jiný. Vládce Moc se vyzná dokonale v jezdeckém umění, v šikování vojska, v zřizování tábora, výrobě zbraní všeho druhu, válečných strojů, ve válečné lsti a vůbec v celém válečnictví. Ale kromě toho musí být tito vládcové nutně filosofy, dějepisci, politiky a fysiky.[21])

VELMISTR:

Přál bych si, abys mi nyní podrobně vyprávěl o všech jejich úřadech a co nejlépe objasnil jejich společnou výchovu.

MOŘEPLAVEC:

Společenství života a práce a její rozdělení mezi ženy a muže

Domy, ložnice, lůžka a všechno ostatní potřebné mají společné. Vždy za šest měsíců určují náčelníci, kdo má spát v kterém kruhu, kdo v přední ložnici a kdo v zadní: každá z nich je označena písmeny nad vchodem. Zaměstnání duševní i řemeslná jsou u nich pro muže i ženy společná, pouze s tím rozdílem, že muži dělají nejtěžší práce a řemesla konané mimo město, a to: orání, setí, česání ovoce, mlácení a také vinobraní. K dojení ovcí a výrobě sýra jsou však obyčejně přidělovány ženy; ony také

chodí sbírat rostliny a pracovat v sadech v blízkém okolí města. Ženám přísluší také ty práce, které se provozují vsedě nebo vstoje: na př. tkaní, předení, stříhání vlasů a vousů, výroba léků a nejrůznějšího šatstva. Zato k truhlářství, kovářství[22]) a výrobě zbraní ženy nepřipouštějí. Dovolují však, aby se zaměstnávaly malířstvím, mají-li k němu schopnosti. Co se týče hudby, věnují se jí výlučně ženy a děti, protože v ní mají větší zálibu; na trouby a bubny však nehrají. Ony také připravují jídla a prostírají stůl; posluhování u stolu je však povinností chlapců a dívek do dvaceti let. V každém kruhu jsou zvláštní kuchyně, skladiště, zásobárny nádobí, potravin a nápojů. Na plnění všech povinností v této oblasti jsou ustanoveni jako dohližitelé důstojný stařec a stařena, kteří udělují obsluhujícím rozkazy a mají pravomoc trestat nebo nechat potrestat nedbalé a neposlušné; zároveň si všímají a vyznamenávají ty chlapce a dívky, kteří plní jednotlivé povinnosti lépe než jiní. Veškerá mládež slouží lidem starším čtyřiceti let. Večer, když se jde spát, i ráno posílají dohližitel a dohližitelka postupně po jednom z mladých posloužit do jednotlivých ložnic. Mládež se navzájem sama obsluhuje a běda tomu, kdo by se práci vyhýbal!

O stolování

Stoly stavějí dvěma řadami se sedadly po obou stranách; na jedné straně sedí ženy, na druhé muži a je tam ticho jako v refektářích klášterů. V době jídla předčítá na vyvýšeném místě jeden z mladíků melodickým, zřetelným a zvučným hlasem z knihy a hodnostáři, podníceni některým pozoruhodným místem z pře-

čteného, často o něm rozprávějí. A je opravdu rozkoš pozorovat, jak hbitě je ti krásní mladí lidé v přepásaných šatech obsluhují, a vidět, jak tolik přátel, bratří, synů, otců a matek žije společně v tak velké vážnosti, slušnosti a lásce. Každý má vlastní ubrousek, misku, polévku a jídlo. Povinností lékařů je objednávat u kuchařů jídlo na každý den: určit, co mají připravit starcům, co mládeži a co nemocným. Hodnostáři dostanou větší a lepší porce a ze svých dávek dávají vždy něco dětem, které projevily ráno více horlivosti na přednáškách, v učených rozmluvách a při vojenských cvičeních. To je považováno za jednu z největších poct. O svátcích pak rádi u stolu zpívají. Zpívá jich buď několik nebo jen jeden za doprovodu loutny a pod. A poněvadž všichni stejnou měrou pracují, nemají nikdy a v ničem nedostatku. Vážení staří lidé dohlížejí na kuchyň a na ty, kdo posluhují v jídelně, a pečlivě se starají o čistotu loží, místností, nádob, šatstva, dílen a zásobáren.

O oděvu

Jejich oděv se skládá z bílé košile, kterou nosí přímo na těle, a na ní je šat, který je zároveň bluzou i kalhotami; je ušit bez záhybů a rozstřižen od ramen po holeně a od břicha dozadu ke stehnům. Na jedné straně rozstřižených míst jsou poutka a na druhé knoflíky, na které se zapínají. Kalhoty jsou zakončeny tkaničkami až u kotníků; dále nosí vysoké kamaše na přezky, podobné holinkám a na nich střevíce. Nakonec, jak jsme už řekli, oblékají plášť. Šat jim sluší tak pěkně a je tak přiléhavý, že když odloží plášť, rýsuje se celá jejich postava ve všech podrobnostech. Čtyřikrát ročně mění

oděv: když Slunce vstupuje do znamení Berana, Raka, Vah a Kozoroha;[23]) rozdělování oděvů, tak jak je to nutné, řídí lékaři a opatrovníci šatstva v jednotlivých kruzích. Je podivuhodné, kolik rozmanitého potřebného šatstva, hrubého i jemného mají podle roční doby k disposici. Šaty jsou bílé a perou se každý měsíc louhem nebo mýdlem.

V dolejších místnostech jsou dílny, kuchyně, špižírny, skladiště, zbrojnice, jídelny a prádelny. Myjí se však vedle sloupových galerií, odkud stéká voda žlaby, vedoucími do odtokového příkopu. Na volném prostranství jednotlivých kruhů jsou vždy zvláštní kašny, kam se voda přivádí potrubím z nitra hory pouhým otočením důmyslně upraveného držadla. Kromě pramenité vody mají ve vodojemech vodu dešťovou, která se zachycuje na střechách a stéká přes akvadukty s pískem. Podle nařízení lékaře a náčelníka se často koupají. Všechna řemesla se provozují dole, pod kolonádami, a abstraktní vědy nahoře, na balkonech a galeriích, kde jsou příslušné obrazy; posvátné vědy se pak vyučují v chrámu. U vchodů do domů a na cimbuří kruhových stěn jsou sluneční hodiny a korouhvičky, které udávají čas a směr větru.

VELMISTR:

Vypravuj mi o tom, jak plodí děti.

MOŘEPLAVEC:

O plození dětí a výchově rodičů

Žádná žena mladší devatenácti let nesmí navazovat styky s mužem; mužům není dovoleno plodit potomstvo, dokud jim není jedenadvacet let, nebo jsou-li slabé postavy, ještě později. Některým se sice dovoluje i před

dosažením tohoto věku souložiti s ženami, ale pouze s neplodnými nebo těhotnými, aby zamezili vzniku nepřirozených zvráceností. Starší dohližitelé a dohližitelky se starají o ukojení pohlavní touhy smyslnějších a snadno vznětlivých, jak to poznávají podle jejich tajných proseb a z toho, když je pozorují při hrách na cvičišti. Rozhodnutí však vychází od vrchního úředníka pro plození dětí — zkušeného lékaře, podřízeného vládci Lásce. Těm, koho usvědčí ze sodomského hříchu, udělují důtku a přinutí je nosit za trest střevíce na krku na znamení toho, že zvrátili přirozený řád vzhůru nohama. Při opakovaném zločinu se trest zvyšuje až k trestu smrti. Ti však, kdo se zdrží pohlavního styku do jedenadvaceti let nebo dokonce do sedmadvaceti let, těší se zvláštní úctě a jsou na veřejných shromážděních opěvováni. Když se všichni muži a ženy při cvičení obnaží — jako to dělali staří Sparťané — určují velitelé, kdo je ke styku způsobilý a kdo ne, a kteří mužové a ženy se podle své tělesné stavby k sobě nejlépe hodí; potom, avšak jen po důkladné koupeli, je jim každou třetí noc pohlavní styk povolován. Urostlé a krásné ženy spojují jen s urostlými a zdatnými muži; tlusté s hubenými a hubené s tlustými, aby dobře a účelně jeden druhého doplňovali. Večer přicházejí hoši a stelou jim lože, ale pak jdou spát podle příkazu dohližitele a dohližitelky. Souloží, teprve když stráví jídlo a pomodlí se k Bohu nebeskému.[24]) Ženy se dívají na krásné sochy vynikajících mužů, postavené v ložnicích a pak, pohlížejíce okny na nebe, prosí Boha, aby je obdařil vzorným

potomstvem.[25]) Až do doby soulože spí v oddělených ložnicích. Tu vstane dohližitelka a otvírá zvenčí oboje dveře. Tuto hodinu určuje astrolog a lékař,[26]) kteří se snaží zachytit dobu, kdy Venuše a Merkurius stojí na východ od Slunce v příznivém domě, v příznivém aspektu s Jupiterem a stejně tak se Saturnem a Martem nebo též mimo aspekt. Zvlášť důležité je to pro Slunce a Měsíc, které bývají nejčastěji afetami. V horoskopu mají rádi Pannu, ale bedlivě dbají, aby v úhlu nebyly oběžnice škodlivé, neboť ony zkazí všechny úhly kvadrátem i oposicí, na nichž závisí kořen životní síly, jak to odpovídá harmonii celého vesmíru i jeho částí. Nevyhledávají ani tak družice, jako příznivé aspekty. Družice je zajímají při zakládání města a vydávání zákonů, ale jen pod tou podmínkou, aby při tom nebyl v čele Mars nebo Saturn, ledaže by byly v nejpříznivějším postavení. V úvahu berou také postavení stálic.

Pokládají za nutné, aby ploditelé alespoň tři dni před souloží zachovali pohlavní čistotu, aby se chovali bezúhonně, aby se smířili s Bohem nejvyšším a oddali se mu. Tato pravidla nezachovávají ti, kdo se stýkají s ženami neplodnými, těhotnými nebo méněcennými pro potěšení, ze zdravotních důvodů nebo pro svou náruživost. Avšak úředníci, kteří jsou zároveň vesměs kněžími, a také vzdělaní vychovatelé mohou být ploditeli jen tehdy, jestliže po celou řadu dní zachovají mnoho předpisů, neboť jejich životní síly se usilovnou duševní prací oslabují a jejich mozek ztrácí mužnost, protože stále o něčem pře-

myšlejí; proto plodí slabé potomstvo. Ale toho se hledí všemožně vystříhat, a proto tyto vědce spojují se živými, ráznými a krásnými ženami. Muže bystré, hbité, neklidné a prudké — s ženami tlustými a povolnými. Tvrdí, že bezvadnou tělesnou stavbu, která působí, že se rozvíjejí ctnosti, nelze získat cvičením; že lidé od přírody špatní pracují dobře jen ze strachu před zákonem a před Bohem, a nebojí-li se, tajně nebo veřejně stát ničí. Proto je třeba soustředit veškerou pozornost na plození dětí a cenit přirozené přednosti rodičů, ale nikoli věno a klamnou rodovou urozenost.

Jestliže některá žena s jedním mužem neotěhotní, spojí ji s jiným; jestliže je i pak neplodná, stává se společným majetkem mužů, a nepožívá už úcty jako paní, ani v radě pro rozplozování, ani v chrámu, ani u stolu. Děje se to proto, aby žádná z žen sama těhotenství pro tělesnou rozkoš nezabraňovala. Ty pak, které otěhotní, čtrnáct dní tělesně nepracují. Pak se věnují klidné práci, aby plod zesílil, a aby se mu dostalo potravy, a přecházejí pozvolna k stále pilnější práci, aby se i ony staly silnějšími. Jedí jen vhodnou potravu podle předpisu lékařů. Když dítě porodí, kojí je samy a z počátku vychovávají ve zvláštních společných budovách; kojí je dva roky i déle, podle toho, jak předepíše fysik. Odkojené dítě odevzdávají na starost vychovatelkám, je-li to děvče, a vychovatelům, je-li to chlapec. Zde, jako by si hráli, učí se zároveň s ostatními dětmi abecedě, prohlížejí obrazy, běhají, procházejí se, zápasí; podle obrázků se učí dějepisu a jazykům. Děti oblékají v pěkný,

pestrý šat. V sedmi letech je zasvěcují do přírodních věd, pak i do ostatních a konečně do řemesel podle rozhodnutí vedoucích. Méně nadané děti posílají na vesnici, některé z nich, které se projeví jako schopnější, vracejí se však opět do města. Ale většinou se současníci shodují ve schopnostech, mravech i zevnějšku — jsou totiž narozeni za téhož postavení hvězd — a z toho vyplývá veliká svornost ve státě, podporovaná trvalou vzájemnou láskou a pomocí.

O jménech

Jména nedávají náhodně, ale určí je Metafysik podle vlastností každého z nich, jak to bylo zvykem u starých Římanů. Proto se jeden jmenuje „Krasavec“ a druhý „Nosatec“, jeden „Tlustonohý“ a jiný „Zuřivec“, třetí „Tříska“ atd., a jestliže někdo ve svém oboru vynikne nebo se proslaví nějakým hrdinským činem za války nebo v míru, připojují ke jménu odpovídající přezdívku, buď podle jeho mistrovství, na př. „Krásný-Veliký Malíř“, „Zlatý“, „Výborný“, „Hbitý“; nebo podle jeho činů, na př. „Nosatec Statečný“, „Chytrý“, „Veliký“ či „Největší Vítěz“, dále podle jména přemoženého nepřítele, jako „Africký“, „Asijský“, „Toskánský“; přemohl-li někdo Manfreda nebo Tortelia, jmenuje se „Tříska-Manfredský“, „Tortelský“ atd. Tyto přezdívky jim podle jejich činů, umění atd. dávají nejvyšší úředníci, často za doprovodu hudby a s udělením věnce. Zlato a stříbro cení totiž jen jako materiál na nádobí nebo na ozdoby společné všem.

VELMISTR:

O odstranění závisti a ctižádostivosti[37]

Řekni mi, prosím, což mezi nimi nebývá závisti a zlosti, jestliže někoho nezvolí do

úřadu nebo k nějaké jiné službě, o níž se ucházel?

MOŘEPLAVEC:

Ani dost málo. Vždyť nikomu nechybí nejen nic z toho, co je nutné, ale ani nic z požitků. Na plození dětí se dívají jako na náboženský úkon, směřující k prospěchu státu a nikoli jednotlivců, při čemž je třeba poslouchat nadřízené úřady. To, co my považujeme pro člověka za přirozené, že má totiž svou manželku, dům a děti, zná a vychovává své potomky, to oni odmítají a tvrdí, že plození dětí slouží, jak praví svatý Tomáš,[28]) k uchování lidského rodu a nikoli k uchování jedince. Plození potomstva má tudíž na zřeteli zájmy státu, zájmy jednotlivců pak jen potud, pokud jsou částmi státu; poněvadž jedinci plodí a vychovávají většinou špatně a ke zkáze státu, svěřuje se posvátná povinnost dozírat na to péči úředníků, neboť to pokládají za základ státního blahobytu a soudí, že za správnost toho všeho může ručit pouze společnost, ne jednotlivci. Proto se hledají rodičky a plodi-telé nejlepších přirozených vlastností podle zásad filosofie. Platon myslí, že se tento výběr má provádět losem,[29]) aby ti, jimž se nedostane krásných žen, se ze závisti a hněvu nevzbouřili proti úřadům, a domnívá se, že ti, kdo nejsou hodni oplodnit ty nejhezčí, mají úřady chytře oklamat při losování tak, aby dostali ženy, které se pro ně hodí, a ne ty, které sami chtějí.

V čem záleží krása žen

Ale obyvatelům Slunečního státu není třeba uchylovat se k takové lsti, aby se ošklivým mužům dostalo také ošklivých žen, neboť

mezi nimi není ošklivosti; ženy totiž, díky tomu, že cvičí, mají zdravou barvu pleti, jejich tělo se rozvíjí, a ony se stávají statnými a mrštnými; krásu pak vidí ve ztepilosti, hbitosti a mrštnosti. Proto by potrestali smrtí tu ženu, která by z touhy po kráse začala nosit střevíce s vysokými podpatky, aby se zdála vyšší postavy, nebo příliš dlouhé šaty, aby skryla své nehezké nohy. Ale ani při vší touze by to u nich žádná žena nemohla udělat: kdo by jí to všechno opatřil? Tvrdí, že všechny tyto rozmary vznikly u nás z lenosti a zahálčivosti žen: proto jejich pleť vadne, proto jsou bledé a ztrácejí pružnost a ztepilost; proto se musí líčit, nosit vysoké podpatky a získávat krásu ne rozkvětem těla, ale lenošivou zhýčkaností, a tak nakonec ničit přirozený rozvoj a zdraví nejen své, ale i svého potomstva.

Mimo to, jestliže se někdo vášnivě zamiluje do nějaké ženy, smějí spolu zamilovaní hovořit, žertovat, dávat si navzájem věnce z květin a ratolestí a věnovat si verše. Avšak jestliže by to nebylo prospěšné potomstvu, v žádném případě jim nedovolí pohlavní styk, leda tehdy, když je žena těhotná (na což čeká i muž) nebo neplodná. Ostatně láska se u nich projevuje spíše v přátelství, a ne jako vášnivá a smyslná láska.

O předměty domácí potřeby a o jídlo se starají málo, neboť každý dostane všechno, co potřebuje, a tyto věci je zajímají jen tehdy, když se dávají jako čestná odměna. Hrdinům a hrdinkám se pak obyčejně na slavnostech, když se hoduje, rozdávají buď krásné věnce nebo chutná jídla nebo nádherné šaty.

O barvě šatů

Ačkoli ve dne a v obvodu města nosí všichni bílé šaty, oblékají si v noci a mimo město rudý šat, vlněný nebo hedvábný; černá barva se jim protiví stejně jako každá špína; proto nesnesou Japonce pro jejich zálibu v tmavých šatech.

Proti pýše

Za nejohavnější neřest považují pýchu a nafoukané chování stíhají nejhlubším pohrdáním. Proto nikdo nepokládá za ponižující posluhovat u stolu nebo v kuchyni, ošetřovat nemocné atd.

Užitečnost obecné práce

Říkají, že každá práce má svůj význam a že je právě tak čestné nohám chodit a střevům se vyprazdňovat jako očím vidět a jazyku mluvit; neboť je-li třeba, vyměšují oči slzy a jazyk sliny, podobně jako odcházejí výkaly. Proto každý, ať je určen pro jakoukoli práci, vykonává ji, jakoby byla ta nejčestnější. Není u nich otroků, kteří kazí mravy: stačí se sami obsluhovat, ba ještě jich přebývá. U nás tomu tak bohužel není; v Neapoli je sedmdesát tisíc obyvatel[30]) a z nich pracuje sotva deset či patnáct tisíc; ti chřadnou a hynou nepřetržitou každodenní prací, která je nad jejich síly. Ostatní, žijící v nečinnosti, trpí nudou, lakotou, tělesnými neduhy, prostopášností, lichářstvím atd. a tělesně i duševně hubí většinu lidu tím, že jej udržují v trvalém otroctví, v tíživé nouzi, podlízavosti. Tak činí lid spoluvinníkem svých vlastních neřestí na škodu společenským závazkům a povinnostem. Obdělávání polí, vojenskou službu, umění a řemesla provozují ledabyle a jen někteří z nich, a to ještě s velkou nechutí.

Avšak ve Slunečním státě, kde jsou povinnosti

umění, řemesla a ostatní práce[31]) rozděleny mezi všemi, pracuje každý nejvýše čtyři hodiny denně; zbývající čas tráví v příjemném studiu, rozhovoru, čtení, vypravování, psaní, procházkách, rozvíjení duševních i tělesných vloh a všechno to koná radostně. Není pouze dovoleno hrát v kostky, kamínky, šachy a jiné hry sedě,[32]) zato si hrají s míčem, pálkou, obručí, zápasí, střílejí do cíle z luku, hákovnic, házejí oštěpem atd.

Říkají, že právě velká chudoba činí lidi ničemnými, lstivými, úskočnými, zloději, proradnými, opovrhovanými, prolhanými, falešnými svědky atd.; bohatství zase zpupnými, pyšnými, nevědomými, zrádnými, domýšlivými i na to, co nevědí, podvodnými, chlubivými, bezcitnými, urážlivými atd. Avšak společný majetek činí všechny zároveň bohatými i chudými: bohatými — poněvadž mají všechno, chudými — poněvadž nemají žádné vlastnictví; a tak neslouží věcem, ale věci slouží jim. Proto všemožně chválí zbožné křesťany a nejvíce vychvalují apoštoly.[33])

VELMISTR:

Úvaha o společenství žen

Všechno by se mi líbilo, až na společenství žen: je to nesnadná otázka. Svatý Kliment Římský sice říká, že i ženy mají být podle zásad apoštolů společnými a souhlasí s Platonem a Sokratem, kteří učili totéž, ale Poznámka[34]) vykládá toto společenství žen tak, že mají sice posloužit všem, ale nikoli sdílet s nimi společné lože. I Tertullián s touto Poznámkou souhlasí, když říká, že u prvních křesťanů bylo všechno společné kromě žen, které byly společné jen pro posluhování.